

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Universitas nationalis Odessae

**ЗАПИСКИ
З УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА**

ВИПУСК 27

Збірник наукових праць

**Opera
in linguistica ukrainiana**

FASCICULLUM 27

**Одеса
2020**

УДК 81.161.2(051)
3-324

Головний редактор: Ж. В. Краснобаєва-Чорна.

Editor-in-chief: Zh. V. Krasnobaeva-Chorna.

Заступник головного редактора: Т. Ю. Ковалевська.

Vice-editors: T. Yu. Kovalevska.

Відповідальний секретар: С. С. Поліщук.

Secretary: S. S. Polishchuk.

Редакційна колегія: д-р ф. н. З. К. Адамія (Грузія), д-р ф. н. І. П. Бондаренко, (Україна), д-р ф. н. З. О. Валох (Україна), к. ф. н. А. М. Варинська (Україна), д-р ф. н. О. А. Войшева (Україна), д-р ф. н. Н. Вульф (ФРГ), д-р ф. н. М. Л. Дружинець (Україна), д-р ф. н. А. П. Загітко (Україна), д-р ф. н. А. К. Ішанова (Казахстан), д-р ф. н. О. Ю. Карпенко (Україна), д-р ф. н. Н. В. Кондратенко (Україна), д-р філософії Й. Коростенські (Чеська Республіка), д-р ф. н. М. Р. Кондубаєва (Казахстан), д-р ф. н. Т. А. Космеда (Україна), д-р ф. н. Н. В. Кутуза (Україна), д-р філософії К. П. Любецька (Білорусь), д-р філософії А. Т. Онгарбаєва (Казахстан), д-р ф. н. М. Рак (Польща), д-р ф. н. Ш. І. Рамазанова (Туреччина), д-р ф. н. А. П. Романченко (Україна), д-р ф. н. С. М. Степанов (Україна), д-р ф. н. С. В. Форманова (Україна), д-р ф. н. Я. П. Целлер (ФРГ), д-р ф. н. Цзян Яньхун (КНР), д-р ф. н. Л. І. Шевченко (Україна), д-р ф. н. О. В. Яковлева (Україна).

The editorial board: Z. Adamia, I. Bondarenko, Z. Valyukh, A. Varynska, O. Voytsyeva, N. Wulf, M. Druzhynets, A. Zagnitko, A. Ishanova, O. Karpenko, N. Kondratenko, J. Korostensky, M. Kondubaeva, T. Kosmeda, N. Kutuza, K. Lyubetska, A. Ongarbayeva, M. Rak, Sh. Ramazanova, A. Romanchenko, Y. Stepanov, S. Formanova, J. Zeller, Jiang Yanhong, L. Shevchenko, O. Yakovleva.

Рецензенти:

Бацевич Ф. С., доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету імені Івана Франка;

Мосенкіс Ю. Л., доктор філологічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Олексенко В. П., доктор філологічних наук, професор Херсонського державного університету.

Рекомендовано до друку

Вченою радою філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 5 від 22.01.2020 р.

У збірнику вміщено наукові праці з актуальних теоретичних і прикладних проблем мовознавства. Адресовано широкому колу філологів: науковцям, учителям, методистам, студентам.

Свідоцтво про реєстрацію в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України
КВ № 8931 від 05.07.2004 р.

Фаховий наукометричний збірник «Записки з українського мовознавства» включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. Збірник наукових праць також акредитовано в базах Index Copernicus, Slavic Humanities Index, Ulrich's periodicals, Worldcat, Google Scholar, USJ [Ukrainian Scientific Journals] та внесено до до баз даних Наукової періодики НБУ імені В. І. Вернадського, Загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» й Українського реферативного журналу «Джерело».

Адреса редакції / Address: Одеса, Україна 65058, Французький бульвар, 24/26, кімн. 85, 86.

Телефон / Phone: +38 (048) 776-14-80; Факс / Fax: +38 (048) 746-51-14.

E-mail: kafukrmovalonu@ukr.net

ISSN 2414-0627 (Print); ISSN 2415-7562 (Online)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2020.

ФОНЕТИКА ДІАЛЕКТОЛОГІЯ ЛЕКСИКОЛОГІЯ

УДК 81.161.2'271.2'342.42

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2020.27.206463>

М. Л. Дружинець,

о-р філол. наук, доц.,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри української мови*

ЕКОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО УСНОГО МОВЛЕННЯ: ВИМОВА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Стаття присвячена українському усному мовленню на синхронному рівні, окрема вимовним особливостям української мови. На основі соціопитування вивчено нормативність, узаконено орфоепічні девіації, визначено відсотковий рівень вимовлення нормами вимови приголосних, зокрема вимовою дзвінких та глухих приголосних звуків: [в] як [ў], [з] у складі префіксів роз-, без-, префіксів з-, об-, над-, від-, африкатів [дз], [дж] залежно від сфери діяльності респондентів, регіону України (Північна, Південна, Західна, Східна, Центральна). Обґрунтовано орфоепічні проблеми та вимовну органічність, що засвідчена історією.

Ключові слова: соціологічні опитування, нормативність, відхилення, історична органічність, стійкі норми, вимова молоді України, орфоепія приголосних.

Екологія українського усного літературного мовлення – надактуальна проблема сьогодення; як новий напрямок в лінгвістиці, вивчає взаємодію мови з факторами, що створюють її, з метою збереження самобутності кожної мови і підтримки мовного різноманіття; з боку вимови – вивчає діалектний вплив, вплив орфоепії однієї мови на іншу та її взаємодію із зовнішніми чинниками.

Мовленнєва ситуація в сучасному суспільстві визначає загальний стан національної мови та культури людей. Високого звання «культурної» людини досягають ті особистості, які своєю мовно-комунікативною поведінкою постійно підтверджують онтологічну нерозривність складників триєдності «мова – свідомість – культура», про що в умовах непростого сьогодення повинна дбати вся українська спільнота і передусім її еліта. Досконале володіння нормами літературної мови, глибоке їх усвідомлення, уміння користуватися всіма лінгвальними засобами залежно від умов, мети і змісту спілкування – це складники такого важливого поняття, як культура мови. «Культура мови. – зауважує О. Пономарів, – це проблема, що так чи інакше наявна в будь-якій національній спільноті і буває предметом публічного обговорення та пильної уваги не лише мовознавців, а й письменників, журналістів, тих людей, не байдужих до виражальних можливостей слова, до престижу своєї мови» [21, с. 3].

**ФОНЕТИКА. ЛЕКСИКОЛОГІЯ
ДИАЛЕКТОЛОГІЯ**

<i>Дружинець М. Л.</i> Екологія українського усного мовлення: вимова приголосних звуків	3
<i>Романченко А. П.</i> Лексичні фразеоваріанти як складники узуальної фразеології	13
<i>Форманова С. В.</i> Ідеографічні словники як крок до становлення поняття «картина світу»	20
<i>Поліщук С. С.</i> Лексика птахівництва в говорах Середньонадбужького ареалу	32
<i>Русавська О. О.</i> Фонетичні особливості мовленнєвої поведінки канадійців українського походження	42
<i>Філіппова Н. М.</i> Українськомовна прикладна термінографія	50

ОНОМАСТИКА

<i>Вільчинська Т. П.</i> Теонім <i>бог</i> як репрезентант язичницького сценарію (на матеріалі прозових текстів української письменниці ХХ ст Свдокії Гуменної)	58
<i>Кулібаба М. О.</i> Власні назви циклонів й антициклонів: синтаксичні моделі та функціонування	65
<i>Сешик Г. В.</i> Зоофорні неофіційні іменування: мотиваційний аспект	72
<i>Чорноус О. В.</i> Захисні особові імена як антропонімна універсалія	81

**СЛОВОТВІР
ГРАМАТИКА**

<i>Новосілець О. В.</i> Семантика іменникових атрибутивів у препозиції в англійській мові	82
<i>Теслицька Г. І.</i> Особливості функціонування напівпредикативних ад'єктивних компонентів у структурі простого речення	102
<i>Хрустик Н. М.</i> Сучасні тенденції розвитку українського словотворення: деривація відабрєвіатурних похідних	109

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

<i>Деркач Л. М.</i> Прецедентні біблійні одиниці в поезії Ліни Костенко: прагматично-комунікативний аспект	117
<i>Руснак Ю. М.</i> Порівняння та засоби його вираження у малій прозі Ольги Кобилянської: когнітивний та стилістичний аспекти	127
<i>Садова Г. Ю.</i> Спорідненість у поетичному дискурсі (на матеріалі творів миколаївських авторів)	136
<i>Строкаль О. М.</i> Лінгвальний образ сонця як символ початку життя у мові поезії Олексія Довгого	144
<i>Штонь О. П.</i> Порівняння у мовних портретах Володимира Даниленка	152

**СОЦІОЛІНГВІСТИКА. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ.
КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА**

<i>Матузкова О. П.</i> Лінгвокультура як синергія мови, культури та свідомості	160
<i>Фаріон І. Д.</i> Соціальний контекст англоварваризації в українській освіті та науці	173
<i>Брага І. І.</i> Метакомунікативна рефлексія в "наївному" епістолярії	182
<i>Гайдук Н. А., Кудлай В. О.</i> Бібліометрія як засіб інформаційного забезпечення управління науковою діяльністю	193
<i>Шевчук-Клюжева О. В.</i> Соціолінгвістичні особливості формування дитячого мовлення в Україні	202
<i>Kalenіuk S. O., Savchuk L. O.</i> The Concept of «Time» in Ukrainian and German Linguistic Worldviews	210

**СУГЕСТИВНА ЛІНГВІСТИКА.
КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА**

<i>Ковалевська Т. Ю., Ковалевська А. В.</i> Моделі лінгвістичної конгруентності бренд-ергоніма і рекламного слогану	220
<i>Кравченко Н. О., Бондаренко К. А.</i> Лінгвальні засоби спонукання в англійськомовних лекційному та проповідницькому дискурсах	234

bleasing of creative pursuits and the image of the sun splashes, which verbalize the lyrical hero's idea of the sun as a source of fertility.

Further research, in our opinion, it would be advisable to devote to the study of features of verbalization of the image of fire in the language of the poet as one of the conceptual correlates of the considered image of the sun.

Key words: sun, symbol, the beginning of life, linguistic worldview, Oleksii Dovhii's poetry.

УДК 81'27:001.53]:821.161.2'06-3.09(092)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2020.27.206497>

О. П. Штонь,

канд. філол. наук, доц.,

Тернопільський національний педагогічний університет

ім. Володимира Гнатюка,

доцент кафедри української мови та методики її навчання

ПОРІВНЯННЯ У МОВНИХ ПОРТРЕТАХ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА

Статтю присвячено з'ясуванню лінгвостилістичної специфіки порівнянь у портретному письмі Володимира Даниленка зокрема в його романах та оповіданнях. Виявлено порівняння в жіночих і чоловічих фізичних та психологічних портретах, визначено специфіку суб'єктів досліджуваних компаративем.

Ключові слова: мовний портрет, мовні засоби портретування, сомагізм, вестизм, порівняння, суб'єкти порівняння, об'єкт порівняння.

Постановка проблеми. Індивідуальна естетика слова, яка у процесі творення художнього тексту набуває різних мовно-виражальних форм в ідіостилі, є предметом наукових пошуків сучасних мовознавців стосовно особливостей художньо-образного мовомислення, виявлення закономірностей функціонування індивідуально-авторських виражальних засобів і формування мовної картини світу у царині лінгвостилістики та когнітології. Привертають увагу вчених також індивідуально-авторські засоби вербального змалювання образу людини, зокрема її портретного зображення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення мовного портрета торкалися такі мовознавці: І. Білодід, С. Бибик, С. Єрмоленко, Ф. Жилко, Г. Сюта, З. Шевчук та ін. Портрет у художньому тексті досліджували І. Бикова, Т. Іжевська, К. Кусько, Т. Насалевич, К. Писаренко, А. Скачков та ін. Метою дисертації А. Скачкова, зокрема, було з'ясування лінгвостилістичної специфіки портретних описів у творах М. Коцюбинського, К. Писаренко – виявлення лексико-семантичної та структурно-естетичної специфіки портретного письма в історичній прозі Р. Іванчука (на матеріалах романного триптиха «Хресна проща»). Особливості ж індивідуально-авторської манери вербальної портретизації людини в сучасній українській прозі, для якої притаманне використання нових стилістичних прийомів, різноманітність та синкретизм жанрів, своєрідна епатажність, предметом окремого дослідження ще не були. Загальний стиль такої прози позначають терміном «полістилістика», коли кожен окремий авторський художній текст становить собою

поєднання різностильових елементів. Саме такими є твори українського письменника-прозаїка Володимира Даниленка, мовні особливості яких вивчено недостатньо повно. Це й зумовлює **актуальність** теми наукової розвідки.

Мета статті: з'ясувати лінгвостилістичну специфіку порівнянь у портретному письмі Володимира Даниленка. Це зумовлює вирішення таких **завдань:** визначити й описати об'єкти порівнянь у гендерних мовних портретах; з'ясувати особливості об'єктів компаративем у творах митця під час портретування жінок та чоловіків, виявити вербалізатори суб'єктів порівнянь. **Об'єкт дослідження** – прозові твори митця, **предмет** – лінгвостилістичні особливості порівнянь у гендерних мовних портретах. **Джерелом** слугували романи прозаїка «Газелі бідного Ремзі», «Кохання в стилі бароко» та збірка оповідань «Сон із дзьоба стрижа». Матеріал для аналізу скарбовано шляхом суцільної вибірки. Картоотека складає близько 900 одиниць. Для реалізації поставленої мети використано такі **методи та прийоми досліджень:** описовий (який передбачає відбір і систематизацію відповідного матеріалу, спостереження за мовними фактами, їх інтерпретацію й узагальнення); семантико-стилістичний (для аналізу мовних одиниць із погляду їх змістового навантаження), контекстуально-інтерпретаційний (передбачає аналіз семантичного наповнення компонентів порівнянь у контексті); зіставний метод (з метою порівняння компаративних конструкцій у гендерних мовних портретах) та прийом кількісних підрахунків (для встановлення частотності різних груп серед об'єктів порівнянь).

Наукова новизна роботи визначається матеріалом, що не був предметом окремого дослідження, полягає у з'ясуванні лінгвостилістичних особливостей порівнянь у портретному письмі Володимира Даниленка, виявленні гендерної специфіки структурних елементів компаративних конструкцій у мовних портретах прозаїка. **Теоретичне значення** наукової розвідки полягає в тому, що отримані результати щодо специфіки порівнянь у мовних портретах Володимира Даниленка поглиблюють та систематизують учення про лінгвістичне портретування в художньому дискурсі, а також створюють основу для вивчення засобів образності в портретному письмі інших митців. **Практична цінність.** Одержані результати дослідження можуть прислужитися в подальших наукових пошуках стосовно мовного портретування людини у художніх творах, а також бути використані під час розробки та викладання курсів стилістики української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту та дисциплін вибіркового циклу.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу фактичного матеріалу скористаємося комплексною класифікацією мовних портретів К. Писаренко, яка нам видається більш доцільною для виявлення особливостей ідіостилію певного митця: «За тематичним (змістовим) підходом основними типами мовних портретів у художніх текстах є гендерний, фізичний, психологічний (характероцентричний), соціальний та мовленнєвий» [4, с. 152]. Зауважимо, що в гендерному дослідницькому виділенні чоловічі і жіночі портрети, а в межах кожної групи – підгрупи за віком, у фізичному – соматичні (лексика, що стосується обличчя, статури тощо), вестивальні (назви одягу, аксесуарів, артефактів), рухові, мовленнєві [4, с. 152-154]. Зрозуміло, що в художньому тексті усі типи мовного портрета комбінуються, адже описуючи жінку чи чоловіка (гендерний портрет), автор може акцентувати або на зовнішності (фізичний), або на їх внутрішньому світі (психологічний), або на соціальному статусі (соціальний портрет). Тому опишемо лінгвостилістичну специфіку порівнянь відповідно до гендерних особливостей портретування у прозі В. Даниленка –

порівняння у жіночих і чоловічих портретах, а у їх межах виділятимемо інші супровідні типи портретів.

Вербалізація чоловічих і жіночих образів у порівняннях митця репрезентує не лише авторський індивідуальний стиль, а також мовну картину світу письменника й зображеного народу: «*О Гульнар, твоє обличчя – ніжний цвіт граната, а очі – шайтан – ягода...*» [2, с. 69]; «*Біла киз почервоніла і стала схожа на реннутого кавуна...*» [2, с. 99]; «*Він припав до її молодого тіла, яке виявилось одступним і гарячим, як люлю-кебаб*» [3, с. 240]; «*Схожа на алтанську царицю Сатанік, вона стала володаркою моїх слів*» [1, с. 45]; «*Вона йшла далі й здиговано помічала, що чоловіки повертають головами за нею, мов соняшники за сонцем...*» [1, с. 106]; «*Її очі були схожі на припорошений курявою терен*» [1, с. 26]; «*Я розкажу тобі, моя дівчинко з жорстким, наче осока, волоссям, що за переполом вчипилося недавно в Курилівцях...*» [2, с. 235]; «*... Я киплю, я горю, я червона, як мак...*» [2, с. 199] Як бачимо, у порівняннях засобом для створення образу східних жінок автор обирає ті реалії, які стосуються їх мовної картини світу (екзотизми – *гранат, кавун, люлю-кебаб, алтанська цариця*), натомість для змалювання українців – лексеми *терен, осока, мак, соняшник*.

У жіночих портретах як суб'єкти порівнянь виступають лексеми на позначення осіб жіночої статі, об'єктами порівнянь найчастіше є: а) фітоніми; б) зооніми; в) страви і продукти харчування; г) антропоніми.

Жінок та домінуючі ознаки їхньої зовнішності (очі, губи, волосся, груди, стегна, талія) В. Даниленко порівнює з рослинами: *троянда, мак, інжир, кропива, кульбаба, фіялка, нарциси, жасми, терен, тюльпан, барбарис, кропива, осока* тощо. Традиційним є порівняння слабкої статі з квітами. Головний герой сатиричного роману «Газель бідиного Ремзі» вмів і прискіпливо обирає вишукані квіти, з якими асоціює чарівність коханих: «*Твоя молочна шкіра і гарячі уста, царице безсонних ночей, Ханіс, влітається в хор моїх спогадів, в якому я бачу... смугляву зіацинтокошу перлину Гульзіфе і ніжний цвіт граната Гульнар, і схожу на жовту троянду Гульчере...*» [2, с. 468]; «*...її муслинове плаття й фреддики (жіноча сукотка накидка з широкими рукавами) ... палало проти сонця, мов куц троянд*»; «*... спливали роки і марніла від страги кохання молода Лінода, яка втратила колишню свіжість і вже нагадувала прив'ялу троянду*» [1, с. 240]. Із червоним маком порівнює автор Юлію Маринчук – героїню роману «Кохання в стилі бароко»: «*А зараз – маленький сюрприз, – притулила палець до губ, дістала з коробки червоного капелюха і постала перед ним, наче розквітла маківка...*» [3, с. 282]; «*Великий чорний капелюх із бантом і прозоре чорне плаття робили її схожою на квітку маку*» [3, с. 78].

Лише зрідка натрапляємо на порівняння з рослинами, які мають негативно-оцінну конотацію: «*Ханум позіхнула, від чого стала схожа на дуплисту грушу...*» [2, с. 240].

Під час опису зовнішності жінки суб'єктами порівнянь є соматизми: *тіло, обличчя, шкіра, волосся, кучері, ніч, губи, руки, ноги, пальці, живот, родимки*. Вони творять фізичний портрет. Найбільш чисельний соматизм – губи, які автор порівнює із трояндою, маком, тюльпаном, гранатом, фістиковою, оцинею: «*...на губах цвіла посмішка, наче пелюстки нічної фіялки*» [2, с. 126]; «*...на її повних губах, ніби розтуклих маках, зацвіла вдоволена посмішка*» [1, с. 172]; «*...її червоні губи були яскравіші за найяскравішу троянду з мого саду*» [2, с. 124]; «*...твої губи – тремтливі пелюстки троянд...*» [2, с. 124]; («*А я мріяв про тебе, Суктаніс, чії губи*

– пелюстки тюльпана з бахчисарайського квітника» [2, с. 376]. До соматизма очі об'єктами порівнянь виступають: «*О Гульнар, твоє обличчя – ніжний цвіт граната, а очі – шайтан – ягода...*» [2, с. 69]; «*... тому цей чоловік хотів висловити своє щире захоплення Хавою, чії очі – нарциси...*» [2, с. 383].

Другою за частотою групою серед об'єктів зіставлення у жіночих мовних портретах є зооніми (*ворона, курка, метелик, мушка, жука-паліччик, воююча бибка, риба, жаба, слон, ослиця, лошиця (кобила), кіт (кицька)* та ін.). Особливістю зображення жінки є піднесена поетичність, що позначається на ніжному, трепетному ставленні до неї: «*І коли він біг, Ханіс, я думав про твої очі, наче полохливі риби*» [2, с. 471]; «*На тридцять шостому році життя Люба Джує стала спокійною і самовостатньою, наче дрімлива кицька...*» [1, с. 127]; «*Дихання жінки ставало глибоким і повільним, і вся вона, відсторонена від світу, нагадувала екзотичного метелика з гербарію, тіло якого залишалося у колекціонера, а душка помандрувала в інші світи*» [1, с. 51]; «*І якщо в твоєму кучерявому волосі залується грайливий вітерець і почне бавитися ним, як кошеня клубком шток, прислухайся...*» [2, с. 333]. Хоча іноді представниці жіночої статі у творах митця – привід для незлорадних чи навіть іронічних насмішок: «*Біля нього крутилася Лінода, худя, схожа на жука-паліччика*» [1, с. 95]; «*Вона забрала його назавжди, ця пенатла потвора, ця жадібна чорновка хижачка, схожа на гніду лошицю з чутливими губами...*»; «*І тоді з вородуючого патову чоловіків у шкірянках вискочила схожа на слона ханум в сопому чоботі...*» [2, с. 118]; «*...з важких оверей лякано вискочила, наче курка з куців, дебіла аманче з тачею...*» [2, с. 79]; «*Крізь вікна кибитки видно, як вулицями міста ховають жінки, наче довгі верблюдиці, цокать високими обцасами*» [2, с. 372].

В. Даниленко традиційно губи порівнює із п'явками: «*...твої губи, жадібні, наче п'явки*» [2, с. 343] – «*...я бачу Сатіс з губами жадібними, наче п'явки*» [2, с. 468].

Порівняння, крім портретування зовнішності, образно відтворюють характер, звички, вподобання персонажів у психологічних мовних портретах: «*...я неухажено слухав його розповідь про відпочинок в Альпах і уявив, Едіс, тебе, мудру, як стару ворону*» [2, с. 129]; «*Твоя молочна шкіра і гарячі уста, царице безсонних ночей, Ханіс, влітається в хор моїх спогадів, в якому я бачу... затяту Назли, що на зло мені віддається безмовно, як риба... і покіру Селіме, яка заходить у спальню нечуваю, мов тіль... і тебе, Ханіс, персонішу в коханні, наче армія Чингісхана*» [2, с. 468].

Третьою за уживаністю групою об'єктів порівнянь є страви і продукти харчування, серед яких у творах митця: *цукор, ханва, пахлава, чай, кумис, булочка, плов, кебаб, кийки* (мучні кулінарні вироби мусульманської кухні). Наведемо приклади: «*Шкіра твого обличчя біла, наче кумис...*» [2, с. 347]; «*Він припав до її молодого тіла, яке виявилось одступним і гарячим, як люлю-кебаб*» [3, с. 240]; «*— Що за манія підозрілості? – фіркнула гурія і зашипіла, як плов на вогні*» [2, с. 6]; «*— По обіді, – відповіла йому солодкогolosа й прилизана, ніби обсмоктана барбариска*» [1, с. 29]; «*Твої вуста – солодкий мед, а тіло – розкритий на сонці віск, від якого закипів кров...*» [2, с. 54]; «*Я повім її (історію) тобі, Гульзіфе, що всякі розповіді ти любиш, як пряну приправу до любовних утїх*» [2, с. 62].

Автор майстерно відтворює у мовних портретах образ жінки-мусульманки – чарівної, чутливої, відчутної на смак і запах, за допомогою вживання ад'єктивної лексеми *солодкий* у складі багатьох компаративних конструкцій: «*— О моя чарівна байбіке (пані), смак твоїх губ, солодших за інжир, назавжди полонив моє серце!*»

[2, с. 124]: «*Що може бути солодшим за тебе? ... Ти солодша за хорезмську динню і самаркандський інжир!*» [2, с. 253]; «... а я, Каоріє, всю дорогу думав про твоє густе волосся і губи, солодші за пшлаву» [2, с. 3].

Серед об'єктів порівнянь у мовних портретах жінок Даниленко послуговується лексемами на позначення предметів та речовин. Деякі з них є традиційними, як-от: «*О шахине, твої зуби, наче разок намиста!*» [2, с. 2]; «*– Твої уста – корали, а слова – бальзам, який цілює мої душевні рани*» [2, с. 128]; «*Твої вуста – солодкий мед, а тіло – розірітний на сонці віск...*» [2, с. 54]; «... і коли я йшов до підземної книжки Курліяців і думав про твої кучері, Нуріє, легкі, мов пір'я, собака Боб бігав у саду...» [2, с. 314]. Проте натрапляємо також на індивідуально-авторські образні засоби: «*Її налаковане волосся запльоване, і вона схожа на новорічну ялинку з ватними зірляндами...*» [1, с. 66]; «... її добре укладене сиве волосся було схоже на фамільярне срібло Ржевських...» [1, с. 278].

Портретування жінок у порівняннях вербалізують також антропоніми. Найчастіше у психологічних портретах: «*Я зростав у розкошах і любові у ханському палаці під наглядом гулямів (слуг) і своєї матері Хан-заде Ханум, мурой, як вдова Хаджіджі*» [2, с. 6]; «*Люся думала, що жінка була божественна, але її очі були чіпкі й цинічні, наче в гондлярки*» [1, с. 112]; «*Мій вроджений гонор робив мене схожою на львів'янку*» [1, с. 68]; «*І від його погляду на моїх сірих кам'яних цоках заціло ові ружі, як у здорової незайманої дівчини*» [3, с. 7]; «*Вона боялась себе у сніві, бо десь в жабі знайти шерсть, ніж в обізленої жінки співчуття*» [3, с. 147]; «*Вона взяла його під руку так, як це роблять жінки легкої поведінки, і він злякано озирнувся...*» [1, с. 282].

Порівняння в чоловічих портретах. Вербалізація чоловічих образів у порівняннях Володимира Даниленка виявляється в уживанні в якості суб'єктів порівнянь лексем на позначення осіб чоловічої статі та домінуючих ознак їх зовнішності (*статура, зріст, обличчя, вуха, зуби, очі, волосся*) і об'єктів, що найчастіше представляють такі групи: а) зооніми; б) фітоніми; в) антропоніми. Як бачимо, гендерний чоловічий портрет відрізняється від жіночого не лише складом соматизмів, а також тим, що об'єктами компаративем виступають найчастіше зооніми, а не фітоніми (як у портретуванні жінок), об'єкти ж, що представляють «страви і продукти харчування» та «предмети і речовини» представлені поодинокі.

Найчисельнішими є компаративеми, у яких фізичний і психологічний портрет автор творить за допомогою об'єктів - зоонімів, серед яких: *комахи (муха, тарган, міль, хрущ, клоп, гусінь, метелик, павук), птахи (папуга, павич, гусак, півень, іноук) риби і земноводні (рак, краб, жаба (ропуха), восьминіг), дикі (слон, кабан, верблюд, тигр) та свійські тварини (осел, кіт, собака, кінь (жеребець), мул, баран, кролик)*. Наприклад: «*Зайшов сірий чоловічок, схожий на міль... на його обличчі зліснула східна на нібуслішка...*» [2, с. 77]; «*Все помешкання Бабака було книгохочищем, в якому сам господар нагадував велику книжкову міль*» [3, с. 3]; «*Озирнулася – стоїть біля річки, невиразний, схожий на міль, із залисинами, років під сорок*» [1, с. 107]; «*Його зігнути в колінах ноги і розкинуті руки роблять його схожим на павука*» [1, с. 67]; «*Він метався, як вжалений шершнями осел, падав на підлогу, дригав ногами...*» [2, с. 107].

Гострий сарказм прихований у таких порівняннях: «*Оджа ворухить язиком і стає схожим на барана*» [2, с. 136]; «*Сарихан став схожий на павича і мориців лоба*» [2, с. 370]; «*Комар віддав мене в руки молодому гуяру з обличчям, схожим на куряче гузеце...*» [2, с. 276]; «*Проковтнув арак (Сарихан), голосно заплямав,*

перезовуючи балік, і його руді вуха заворушились, як у кролика на паші» [2, с. 9]; «*... його вуха ворухаться, як у мула...*» [2, с. 368]; «*... сплюнув витріщуватий чоловіча із здоровими, як у коня, зубами*» [2, с. 435]. Із метою відображення у психологічному портреті таких людських вад, як байдужість та зверхність автор обирає об'єктами порівнянь зооніми *клоп, клоп, гусінь: «Ну, да... – знову позіхав Сарихан і дивиться на дєбїра, як на гусінь чи клопа...»* [2, с. 371]. Кінетичні лексеми, позначаючи міміку й жести в психологічних портретах, входять до складу порівнянь: «*... Чого надувся, як миша на крупу?*» [2, с. 10]; «*... зморщив лоба Сарихан, наче на нього сіла муха*» [2, с. 419]; «*... лотім він залупив очима, вхопився за серце, заплямав, наче викинуто на берег риба бюргер...*» [2, с. 237].

Душевна убогість негативних героїв позначається і на їхній зовнішності, для опису якої автор обирає об'єкти – назви рослин, непривабливих на вигляд: «*... на його зморщеному, наче сушена фіга, обличчі, з'явилася сардонічна посмішка*» [2, с. 288]; «*... нас уже чекав всохлий, мов домуз-тумир (кабанячий корінь), ожептларі (пан) Юзьо*» [2, с. 26]; «*Там нас зустрів лисий ефенді з капавими очима і безформеним носом, схожим на болгарський перець*» [2, с. 39].

Зрідка у творах Володимира Даниленка в якості об'єктів порівнянь виступають антропоніми: «*Дівчинка з жахом дивилася, як вимащений глєсм Бодя, схожий на опецькуватого чоловічка, кинувся до Софійки...*» [1, с. 116]; «*Його очі оскіли, обличчя стало білим, а руки піби були не його, а мерця, піднятого з могили...*» [2, с. 264].

Вербалізатори мовного психологічного портрета, що представляють групи «страви і продукти харчування» та «предмети і речовини», Володимир Даниленко у своїх творах уживає поодинокі «*Він вправ у відчай і булькав, як киплячий бориц*» [1, с. 85]; «*... він заскріпів зубами і вибухнув, наче розірвана від внутрішньої напруги пляшка шампанського*» [1, с. 94].

Висновки. Порівняння в гендерних мовних портретах Володимира Даниленка не лише увиразнюють зовнішність персонажів, особливості їхнього фізичного та психологічного стану, вони також репрезентують авторський індивідуальний стиль, мовну картину світу митця й зображеного ним народу. Вербалізують чоловічі і жіночі образи такі суб'єкти порівнянь: лексеми на позначення осіб чоловічої чи жіночої статі; соматизми, що називають домінуючі ознаки їхньої зовнішності (*чоловіки - статура, зріст, обличчя, вуха, зуби, очі, волосся; жінки - очі, губи, волосся, тіло, груди, стегна, талія*). Об'єктами порівнянь у жіночих портретах найчастіше виступають фітоніми, зооніми, назви страв і продуктів харчування та антропоніми. У чоловічих – серед об'єктів компаративем найбільш частотними є зооніми; одиниці, що представляють групи «страви і продукти харчування» та «предмети і речовини» представлені поодинокі. Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні специфіки інших образних засобів у портретному письмі В. Даниленка.

Література

1. Даниленко В. Г. Сон із дзьоба стрижа. Львів: Піраміда, 2007. 384 с.
2. Даниленко В. Г. Газели білого Ремзі. (Любовні послання мудрого й правдивого кримського хана Хаджі Селіма Герая І своїм сорока жінкам із країни гуярів). Львів: Піраміда, 2008. 488 с.
3. Даниленко В. Г. Коханья в стилі бароко. Львів: Піраміда, 2009. 300 с.
4. Писаренко К. В. Топологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна проща» Р. Іванчука: змістовий аспект. *Лінгвістичні дослідження*.

Referenses

1. Danilenko, V. G. (2007). *A Dream of a Swift Beak [Son iz dz`oba stry`zha]*. Piramida, L'viv, 384 p.
2. Danilenko, V. G. (2008). *Poor Ramsey's Gazelle (Love messages of the wise and orthodox Crimean Khan Hadji Selima Heraia I to his forty women from the Gufar country) [Gazeli bidnogo Remzi. (Lyubovni poslannya mudrogo j pravovirnogo kry`ms`kogo xana Nadzhy` Selima Geraya I svoym soroka zhinkam iz krayiny` guyariv)]*. Piramida, L'viv, 488 p.
3. Danilenko, V. G. (2009). *Love in the Baroque style [Koxamny v sty`li baroko]*. Piramida, L'viv, 300 p.
4. Pisarenko, K. V. (2016). *Typology of verbal portraits of characters in the fictional texts of the triptych "Christian pilgrimage" by R. Ivanychuk: semantic aspect [Typologiya movny`x portretiv personazhiv u xudozhnix tekstax try`pty`xu «Xresna proshha» R. Ivany`chuka: zmistovy`j aspekt]*. Lnhvistychni doslidzhennia, KhNPU, Kharkiv, Vyp. 42, pp. 150–155.

Е. П. Штонь,

*Тернопольский национальный педагогический университет
им. Владимира Гнатюка,
кафедра украинского языка и методики его обучения*

СРАВНЕНИЕ В ЯЗЫКОВЫХ ПОРТРЕТАХ ВЛАДИМИРА ДАНИЛЕНКА

Статья посвящена выяснению лингвостилистической специфики сравнений в портретном письме Владимира Даниленко, в частности в его романах и рассказах. Выявлены сравнения в женских и мужских физических и психологических портретах, определены особенности субъектов таких компаративов.

Ключевые слова: языковой портрет, языковые средства портретирования, соматизм, вестизм, сравнение, субъект сравнения, объект сравнения.

O. P. Shton,

*Тernopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
Department of Ukrainian language and methods of its teaching*

COMPARISON IN VERBAL PORTRAIT OF VOLODYMYR DANYLENKO'S

The individual aesthetics of the word, which in the process of creating a fictional text takes on different linguistic expressive forms in idiostyle, is the subject of modern linguists' scientific researches. Scholars draw their attention to the means of person's image verbal depiction and his portrait image in particular.

Scientific relevance of our investigation deals with the peculiarities of the individual-authorial manner of verbal description in modern Ukrainian prose which have not been sufficiently studied yet. The purpose of the article is to find out the linguo-stylistic specificity of comparisons in Volodymyr Danylenko's descriptive writing. The object of the study is the writer's prose works, the subject - linguostylistic features of comparisons in gender verbal description. Our study is based on Volodymyr Danylenko's novels such as

"Poor Ramsey's Gazelle", "Love in the Baroque style" and his Short story collection "A Dream of a Swift Beak". The analysis of the actual material was carried out according to the complex classification of verbal description of K. Pysarenko.

We found out that comparisons of Volodymyr Danylenko's gender verbal portraits highlight not only the appearance of the characters, their physical and psychological characteristics, they also represent the author's individual style, linguistic picture of the world of the writer and depicted people of his fictional works. The following subjects of comparison are verbalized by male and female images: somatisms that call the dominant features of their appearances (men – physique, height, face, ears, teeth, eyes, hair; women - eyes, lips, hair, body, breast, hips, and waist). The most common objects of comparison of female portraits are phytonyms, zoonyms, dishes titles and food names, and anthroponyms. We determined that zoonyms are the most frequently used lexemes among the comparative units of male verbal description. However, the comparisons of "dish and food groups" and "goods and substances" are represented rarely. Prospects for our further study include the investigation of the specific features of other imagery means in Volodymyr Danylenko's descriptive writing.

Key words: verbal portrait, verbal means of portraying, somatism, clothing, comparison, subject of comparison, object of comparison.